

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

©2020 РОМАНЧУКЕВИЧ М. Й., КІЦЕЛЮК У. М.

УДК 332.146.2
JEL: 018; R13; R58

Романчукевич М. Й., Кіцелюк У. М. Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів в умовах нестабільності

Метою статті є аналіз соціально-економічного розвитку регіонів із урахуванням факторів нестабільного макроекономічного середовища. Моніторинг та аналіз показників соціально-економічного розвитку в таких умовах має виключно важливе значення: він дозволяє встановлювати можливість реалізації національної стратегії регіонального розвитку в умовах економічної, соціально-політичної нестабільності та напруженості в суспільстві, підвищеної динамічності показників. За напрямками дослідження визначено ключові показники соціальної та економічної нестабільності за регіонами України. До показників соціальної нестабільності включено доходи і витрати населення, середньомісячну заробітну плату, рівень безробіття та зайнятості, інфраструктуру освіти та закладів охорони здоров'я. Показники економічної нестабільності включають кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності, структурну статистику по суб'єктах господарювання, загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств. Проведений аналіз запропонованих груп показників у регіональному розрізі засвідчив наявність значних диспропорцій розвитку регіонів України та вплив на нього факторів нестабільності. На основі системи показників сформовано конструкт дослідження соціально-економічного розвитку як на національному, так і на регіональному рівні, що дасть змогу своєчасно виявити існуючі диспропорції. Зважаючи на встановлені аспекти нерівномірності регіонального розвитку, запропоновано акцентувати увагу на необхідності ширшого використання можливостей держави та суспільства для згладжування диспропорцій соціально-економічного розвитку. З цією метою проведено аналіз можливості реалізації національної стратегії регіонального розвитку в умовах нестабільного середовища.

Ключові слова: нестабільність, соціально-економічний розвиток, регіон, показники нестабільності, стратегія регіонального розвитку.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-136-144>

Рис.: 1. **Бібл.:** 11.

Романчукевич Мар'яна Йосипівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету (вул. Дністровська, 32, Івано-Франківськ, 76018, Україна)

E-mail: romanmr42@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8369-4495>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/G-3268-2019>

Кіцелюк Уляна Михайлівна – аспірантка кафедри економічної кібернетики, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018, Україна)

УДК 332.146.2
JEL: 018; R13; R58

Романчукевич М. Й., Кіцелюк У. М. Анализ социально-экономического развития регионов в условиях нестабильности

Целью статьи является анализ социально-экономического развития регионов с учетом факторов нестабильной макроэкономической среды. Мониторинг и анализ показателей социально-экономического развития в таких условиях имеет исключительно важное значение: он позволяет устанавливать возможность реализации национальной стратегии регионального развития в условиях экономической, социально-политической нестабильности и напряженности в обществе, повышенной динамичности показателей. По направлениям исследования определены ключевые показатели социальной и экономической нестабильности по регионам Украины. К показателям социальной нестабильности отнесены доходы и расходы населения, среднемесячная заработная плата, уровень безработицы и занятости, инфраструктура образования и учреждений здравоохранения. Показатели экономической нестабильности включают количество субъектов хозяйствования по видам экономической деятельности, структурную статистику по субъектам хозяйствования, общий объем расходов по направлениям инновационной деятельности промышленных предприятий. Проведенный анализ предложенных групп показателей в региональном разрезе показал наличие значительных диспропорций развития регионов Украины и влияние на него факторов нестабильности. На основе системы показателей сформирован конструкт исследования социально-экономического развития как на национальном, так и на региональном уровне, что позволит своевременно выявить существующие диспропорции. Учитывая установленные аспекты неравномерности регионального развития, предложено акцентировать внимание на необходимости более широкого использования возможностей государства и общества для сглаживания диспропорций социально-экономического развития. С этой целью проведен анализ возможности реализации национальной стратегии регионального развития в условиях нестабильной среды.

Ключевые слова: нестабильность, социально-экономическое развитие, регион, показатели нестабильности, стратегия регионального развития.

Рис.: 1. **Библ.:** 11.

Романчукевич Мар'яна Йосипівна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международной экономики, маркетинга и менеджмента, Ивано-Франковский учебно-научный институт менеджмента Тернопольского национального экономического университета (ул. Дністровская, 32, Івано-Франковск, 76018, Україна)

E-mail: romanmr42@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8369-4495>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/G-3268-2019>

Кіцелюк Уляна Михайлівна – аспірантка кафедри економічної кібернетики, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (вул. Шевченка, 57, Івано-Франковск, 76018, Україна)

UDC 332.146.2
JEL: 018; R13; R58

Romanchukевич M. Yo., Kitseliuk U. M. Analyzing the Socio-Economic Development of Regions in Conditions of Instability

The article is aimed at analyzing the socio-economic development of regions taking into account the factors of the unstable macro-economic environment. Monitoring and analysis of indicators of socio-economic development in such conditions is extremely important: it allows to determine the possibility of implementing a national strategy of regional development in the conditions of economic, socio-political instability and tension in the society, increased dynamism of indicators. Upon the directions of the research, key indicators of social and economic instability by the regions of Ukraine are defined. Indicators of social

instability include income and expenditure of the population, average monthly wages, levels of unemployment and employment, infrastructure of education and health facilities. Indicators of economic instability include the number of economic entities by type of economic activity, structural statistics on economic entities, the total amount of expenditures by the directions of innovation activities of industrial enterprises. The carried out analysis of the proposed groups of indicators in the regional context showed that there are significant disparities in the development of Ukraine's regions and the influence of instability factors on this development. Based on the system of indicators, a design of the study of socio-economic development at both the national and regional levels is formed, which will allow timely identification of existing disparities. Taking in account the determined aspects of regional development unevenness, it is suggested that the need for greater use of the opportunities of the State and society to mitigate the disparities of socio-economic development be emphasized. To this end, an analysis of the possibility of implementation of a national strategy of regional development in an unstable environment is carried out.

Keywords: instability, socio-economic development, region, indicators of instability, regional development strategy.

Fig.: 1. **Bibl.:** 11.

Romanchukovykh Maryana Yo. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economics, Marketing and Management, Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Management Institute of Ternopil National Economic University (32 Dnistrovska Str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine)

E-mail: romanmr42@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8369-4495>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/G-3268-2019>

Kitseliuk Ulyana M. – Postgraduate Student of the Department of Economic Cybernetics, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (57 Shevchenka Str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine)

В умовах глобальних світових змін, політичних, економічних і соціальних національних потрясінь регіони будь-якої держави депресивно реагують на наслідки впливу кризи на регіональну економіку. Нестабільність зовнішнього середовища по відношенню до регіональної та національної економіки є одним із головних чинників неможливості досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни.

Моніторинг та аналіз показників соціально-економічного розвитку в таких умовах має виключно важливе значення, оскільки дозволяє встановлювати можливість реалізації національної стратегії регіонального розвитку в умовах економічної кризи, соціально-політичної нестабільності та напруженості в суспільстві, підвищеної динамічності показників, що характеризують ці процеси. На основі системи показників можна формувати систему моніторингу соціально-економічного розвитку як на глобальному, національному, так і на регіональному рівні, що дасть змогу своєчасно виявити існуючі диспропорції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що поняття нестабільності та її впливу на соціально-економічний розвиток регіонів розглянуте в працях І. С. Благуня, І. М. Вахович, В. М. Гейця, А. І. Дмитришин, Р. М. Качалова, Г. Б. Клейнера, С. В. Мочерного. Втім, нові виклики як глобалізаційного, так і національного характеру формують нові підходи до розуміння методології аналізу та моніторингу цих процесів.

Метою статті є аналіз соціально-економічного розвитку регіонів із урахуванням фактора нестабільного макроекономічного середовища за напрямками дослідження тенденцій соціальної та економічної нестабільності в регіонах України.

Згідно з «Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 р.» [4] процес формування та реалізації державної політики регіонального розвитку базується на засадах:

- ✦ запровадження системи постійного моніторингу;
- ✦ аналізу та оцінки екзогенних (зовнішніх) та ендогенних (внутрішніх) факторів впливу на регіональний розвиток.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385, фіксує проблему нерозвинутості соціальної та виробничої регіональної інфраструктури, яка визначається як одна з пріоритетних до вирішення у сфері державної політики регіонального розвитку [4].

Проте необхідно акцентувати увагу на основному недоліку чинної Державної стратегії регіонального розвитку, яка діє з 2014 до 2020 рр., а саме: абсолютна відсутність фінансування на її виконання. Отже, у проекті Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 рр. запропоновано:

- ✦ формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах;
- ✦ підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів;
- ✦ ефективне людиноцентричне багаторівневе врядування;
- ✦ фокус державної підтримки на проблемні території та точки зростання;
- ✦ об'єктами політики стають не лише адміністративно-територіальні одиниці, а й функціональні території;
- ✦ державні інвестиції спрямовуються не лише на створення об'єктів «твердої» інфраструктури, а й на «м'які» розвиткові проекти на основі якісної діагностики потенціалів та проблем регіонів та різних типів функціональних територій;

- ✦ реалізація державних програм та проектів здійснюється із обов'язковим урахуванням документів просторового планування (Генеральна схема, схеми планування регіонів, схеми планування громад);
- ✦ зміни до статті 24-1 Бюджетного кодексу України (щодо підвищення ефективності використання коштів Державного фонду регіонального розвитку), де передбачається, що 1/3 частина коштів буде використовуватися на реалізацію програм і проектів регіонального розвитку, які забезпечують виконання завдань, визначених Державною стратегією регіонального розвитку [8].

Аналізуючи наведені пропозиції у проекті Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 рр., слід відмітити важливість розвитку регіонів в умовах нестабільного середовища в контексті належного функціонування інфраструктури національної економіки. Оскільки підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів чи державна підтримка проблемних територій неможливі без належно функціонуючого інфраструктурного комплексу.

Таким чином, індикатори інфраструктури національної економіки є найважливішими показниками, що ілюструють рівень її інфраструктурного розвитку. За ними можна дослідити основні тенденції та динаміку розвитку інфраструктури. Саме індикатори відображають зміни на рівні розвитку її функціональних підрозділів. На основі системи індикаторів можна сформувати систему моніторингу розвитку інфраструктури як на глобальному, національному, так і на регіональному рівні, що дасть змогу своєчасно виявити існуючі диспропорції [5, с. 12]. Моніторинг індикаторів має виключно важливе значення в умовах економічної кризи, соціально-політичної нестабільності та напруженості в суспільстві, підвищеної динамічності показників, що характеризують ці процеси [6, с. 15].

Зокрема, згідно з даними аналітичного дослідження інфраструктури регіонів України [7], для визначення рівня інфраструктури пропонується використання таких показників:

- 1) виробнича інфраструктура: транспортна складова; складова зв'язку; природоохоронна (екологічна) складова; рекреаційна складова;
- 2) соціальна інфраструктура: складова житлово-комунального господарства; освітня складова; медична складова; складова соціального забезпечення; культурна складова.

При цьому здійснюється вивчення стану таких дев'яти підсистем: транспортної (7 показників); зв'язку (6 показників); екологічної (2 показники); рекреаційної (6 показників); житлово-комунального господарства (3 показники); освіти (10 показників);

медичної (4 показники); соціального забезпечення (5 показників); культурної (6 показників). Необхідно відзначити, що в дослідженні при оцінці інфраструктури в регіонах показники підсистем відрізнялися. Деякі дані були наведені за попередні роки від 2013 р. Інколи показники порівнювалися із минулими роками, що слід вважати вагомим недоліком даного дослідження.

Отже, сучасні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів пропонується досліджувати із урахуванням фактора нестабільного макроекономічного середовища на національному рівні загалом за такими напрямками:

I. Аналіз тенденцій соціальної нестабільності за регіонами України:

- ✦ дохід населення за регіонами України та наявний дохід у розрахунку на одну особу;
- ✦ середньомісячна заробітна плата по регіонах;
- ✦ рівень безробіття та зайнятості населення за регіонами України;
- ✦ інфраструктура освіти населення за регіонами України: заклади дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти;
- ✦ інфраструктура закладів охорони здоров'я.

II. Аналіз тенденцій економічної нестабільності за регіонами України:

- ✦ кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності;
- ✦ показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами;
- ✦ загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств.

Таким чином, аналізуючи аспекти нерівномірності регіонального розвитку, варто акцентувати увагу на необхідності ширше використовувати можливості держави та суспільства для згладжування диспропорцій соціально-економічного розвитку.

Саме на це спрямована теорія локального партнерства М. Гедеса. Між розвиненими та депресивними регіонами мають бути встановлені партнерські відносини, які передбачають зменшення суперечностей між ними. Шляхами подолання диспропорційності можуть бути спільні проекти та європейський розподіл фондів у відповідності до політики конвергенції [1].

Прибічники теорії «нового регіоналізму» вважають, що регіональний розвиток має ґрунтуватися насамперед на внутрішньому потенціалі – місцевій економіці та перевагах міжсекторного виробництва з передачею значної частини владних повноважень регіональним органам [3]. Традиційно в Україні регіон порівнюють зі зменшеною моделлю держави зі своїм процесом відтворення, а основне значення в його розвитку надають матеріальному виробництву.

До прикладу, необхідність нових підходів до розвитку регіонів Європи обумовлена тим, що еко-

номічний простір сучасного Євросоюзу має досить складну структуру, а механізм ринкової конкуренції в рамках ЄС може не тільки поліпшувати, а й погіршувати стан окремих регіонів у процесі європейської інтеграції [3].

Нерівність населення за доходами базується на різних концептуальних уявленнях, які втілюються в конкретних показниках. Аналіз диференціації доходів населення проводять з використанням системи показників, яка включає:

- ✦ показники центральної тенденції;
- ✦ структурні показники;
- ✦ показники варіації та розсіювання;
- ✦ спеціальні показники диференціації та поляризації за доходами [11, с. 192–193].

Аналізуючи доходи населення загалом по Україні протягом 2014–2018 рр., слід відмітити їх зростання на 148,9%. Проте дані процеси супроводжувалися двома особливостями:

- ✦ процес зростання доходів відбувався дуже нерівномірно, що вплинуло відповідним чином на середньомісячну заробітну плату по регіонах;
- ✦ значно зросла диференціація між регіонами за рівнем доходів.

За даними статистичного відомства, доходи населення України у 2018 р. становили 3,219 трлн грн, з розрахунку на одну особу – 57,9 тис. грн. Реальні доходи (з урахування інфляції) за рік збільшилися на 9,9%. Найвищий рівень доходу зафіксований у Києві – 141,2 тис. грн на особу, що у 2,4 разу вище, ніж у цілому по країні. Ще шість областей мали дохід вище середнього по країні – Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Одеська, Полтавська, Харківська.

Аналіз структури доходів свідчить, що 50,4% становить зарплата (49,4% – у 1 кварталі 2018 р.), 14,5% – прибуток і змішаний дохід (14,2%), 1,8% – доходи від власності (1,9%), 33,3% – соціальна допомога та інші поточні трансферти (34,5%). При цьому аналіз структури витрат свідчить, що 94,9% складала купівля товарів і послуг (91,2% – у 1 кварталі 2018 р.), 11,2% – поточні податки на доходи, майно та інші поточні трансферти (10,2%).

Необхідно також відмітити, що середня номінальна заробітна плата штатного працівника в Україні в травні 2019 р. зросла у порівнянні з травнем минулого року на 17,4% – до 10 239 гривень. Середня зарплата в Україні у жовтні 2019 р. становила 10 727 грн. До прикладу, у жовтні 2019 р. середня місячна заробітна плата у Львівській області становила 9 693 грн, у Тернопільській – 8 686 грн, в Івано-Франківській – 9 519 грн. Найвищий даний показник зафіксовано у м. Києві – 15 862 грн, а найнижчий у Чернівецькій – 8 211 грн і Херсонській областях – 8 277 грн.

Аналізуючи динаміку наявного доходу в розрахунку на одну особу, слід відмітити, що в Одеській області цей показник зріс на 205,6%, у Херсонській – на

176,3%, у Чернівецькій – на 175,5%, у Донецькій – на 14,7%, проте в Луганській скоротилася на 12,25%. Саме таке скорочення доходів у зоні конфлікту на сході викликало посилення міжрегіональної диференціації. Так, у 2009 р. різниця між доходами в регіоні із найнижчим і найвищим рівнями становила 74,2%, а у 2016 р. – 249,8%. У 2009 р. до регіонів із максимальним доходом на одну особу, окрім Донецької області, належали Дніпропетровська, Запорізька та Київська області, які залишилися лідерами у 2016 р. Регіонами із найнижчими доходами у 2009 р. були, крім Закарпатської, також Чернівецька і Тернопільська області, а у 2016 р. до них долучилися Донецька та Луганська.

Темпи зростання (зниження) доходів населення по регіонах у 2018 р. свідчать про таке: Львівська область – 121,1%; Дніпропетровська – 124,3%; Донецька – 123,2%; Запорізька – 121,4%; Київська – 123,7%. Найнижчі показники темпів зростання (зниження) доходів населення по регіонах у 2018 р. були такі: Рівненська область – 117,8%; Чернівецька – 117,8%; Чернігівська – 117,8%; Тернопільська – 118,2%; Черкаська – 118,2%.

У даному контексті хотілося б звернути увагу на прогноз економічного та соціального розвитку України на 2020–2022 рр., проведений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України [9, с. 64–65], зокрема: враховуючи наявні можливості економіки та загрози з боку значних масштабів трудової міграції, впродовж 2020–2022 рр. прогнозується подальше збільшення мінімальної заробітної плати з одночасним здійсненням поетапного перегляду усіх тарифних ставок Єдиної тарифної сітки (ЄТС) у відповідності до нових розмірів посадового окладу працівника I тарифного розряду ЄТС і, відповідно, зростання номінальної середньомісячної заробітної плати в середньому на 13,8 відсотка щороку протягом 2020–2022 рр. із досягненням її розміру у 2022 р. на рівні 15 224 грн. Гармонізоване із можливостями економіки та інтересами трудового населення України збільшення середньомісячної заробітної плати в умовах згасаючої інфляційної динаміки у прогнозованому періоді забезпечуватиме зростання реальної заробітної плати в середньому на 7,1% щороку протягом 2020–2022 рр., що дещо більше раніше прогнозованого через нижчі, ніж прогнозувалося на період 2019–2021 рр., середньорічні темпи інфляції.

Слід відмітити значні суперечності даного прогнозування, оскільки таких регіонів, як Херсонська, Чернівецька, Черкаська, Хмельницька області, із найнижчими доходами та витратами, середньою номінальною заробітною платою досягнення +80–90% збільшення даних показників в умовах нестабільності є неможливим (рис. 1).

Наведений вище аналіз доходів та витрат, середньої номінальної заробітної плати за регіонами України свідчить про значні диспропорції та вплив факторів нестабільності, що зумовлює необхідність

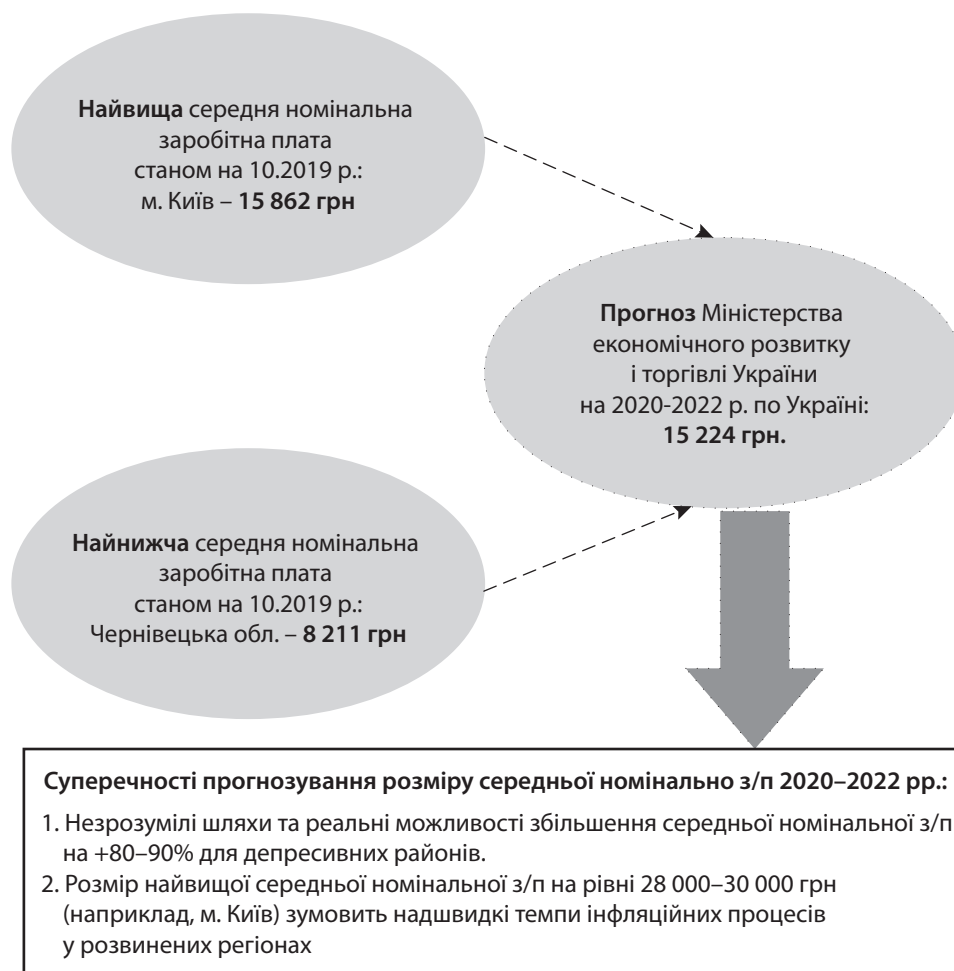

Рис. 1. Порівняння розміру середньої номінальної заробітної плати в Україні, 2019-2020 рр.

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики України та [9, с. 64–65].

аналізування показників рівня бідності та рівня зайнятості. Частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць, нижчими за прожитковий мінімум, упродовж 2016 р. була найвищою у Волинській (23,5%), Тернопільській (21,6%) та Сумській (18,3%) областях, а найменшою – у Миколаївській (3,8%), Київській (5,4%) та Львівській (5,9%) областях. Відбулося певне скорочення диференціації регіонів за рівнем бідності. Адже різниця між регіоном із максимальною і мінімальною частками скоротилася із 24,0% до 19,7%.

Поглиблення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів та населення, яке там проживає, є нагальною проблемою сучасної економічної науки і практики управління, а тому вимагає дослідження, оцінювання та зменшення цієї нерівності. Декомпозиція статистичних показників диференціації доходів населення за джерелами формування доходів у просторовому розрізі дозволяє оцінити внесок кожного з них у рівень і динаміку даних показників, що необхідно при розробці соціально-економічної політики в галузі формування грошових доходів населення [10, с. 118–120].

Кількість зайнятого населення у віці 15–70 років у I півріччі 2019 р., порівняно з I півріччям 2018 р., зросла на 202 тис. осіб і становила 16,5 млн осіб. При цьому кількість працюючих у тіньовій сфері скорочується й одночасно збільшується число зайнятих офіційно. Кількість зайнятих громадян у віці 15–70 років у неформальному секторі економіки у I півріччі 2019 р. скоротилася на 94 тис. осіб і становила 3,5 млн осіб. Питома вага зайнятих у неформальному секторі, серед усього зайнятого населення, зменшилася з 21,8% до 21,0%.

Рівень економічної активності населення віком 15–70 років збільшився з 62,0% у 2017 р. до 62,6% у 2018 р. Кількість зайнятого населення віком 15–70 років у 2018 р., порівняно з 2017 р., збільшилася на 1,3% і становила 16,4 млн осіб, з нього у працездатному віці – 15,7 млн. Рівень зайнятості населення віком 15–70 років збільшився за зазначений період з 56,1% до 57,1%, а серед населення працездатного віку – з 64,5% до 66,1%.

Найвищий рівень цього показника спостерігався серед осіб віком 40–49 років, а найнижчий – у молоді віком 15–24 років та осіб віком 60–70 років. У структурі зайнятого населення за професійними

групами найбільшу частку складали особи, які працювали у найпростіших професіях (19,1%), професіонали (18,4%) та працівники сфери торгівлі та послуг (16,8%). При цьому найменшу питому вагу серед зайнятого населення складали технічні службовці (2,9%) та кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (0,7%). Серед загальної кількості зайнятих осіб кожний четвертий працював у торгівлі, шостий – у сільському, лісовому та рибному господарстві, сьомий – у промисловості. Кількість неформально зайнятого населення порівняно із 2017 р. зменшилася на 4,2% та у 2018 р. становила 3,5 млн осіб, або 21,6% від кількості всього зайнятого населення. Як наслідок, спостерігалось зростання частки офіційно зайнятого населення із 77,1% у 2017 р. до 78,4% у 2018 р.

Серед видів економічної діяльності у 2019 р. найбільш поширеною неформальною зайнятістю була в сільському, лісовому та рибному господарствах (42%), в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів (18%), а також у будівництві (16%). Найбільш розповсюджена неформальна зайнятість є серед осіб віком від 40 до 49 років (у неформальному секторі за підсумками першого півріччя були зайняті 829,7 тис. громадян).

Кількість безробітних у віці 15–70 років (за методологією МОП) у 2018 р., порівняно із 2017 р., зменшилася на 7,0% і становила 1,6 млн осіб. Серед безробітних дві третини складали міські мешканці (1,1 млн осіб), решту – сільські. Зменшення кількості безробітного населення віком 15–70 років відбулося за рахунок осіб працездатного віку (на 7,1%). Із загальної кількості безробітних 81,9% раніше працювали, а інші 18,1% (0,3 млн осіб) шукали роботу вперше та не мали досвіду роботи. До останньої категорії в основному належала молодь, яка була непрацевлаштована після закінчення навчальних закладів. Зокрема, серед таких безробітних у 2018 р. частка осіб віком 15–24 роки складала 80,1%, а серед осіб у віці 25–34 роки – 19,9%.

Рівень безробіття населення віком 15–70 років (за методологією МОП) порівняно із 2017 р. зменшився на 0,7 в. п. та у 2018 р. становив 8,8% економічно активного населення зазначеного віку, а серед населення працездатного віку – 9,1%. Відповідний показник по країнах Євросоюзу (6,8%) був нижчий, ніж в Україні. Рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) у 4,8 рази перевищував рівень зареєстрованого безробіття, розрахованого по відношенню до економічно активного населення працездатного віку (у жінок – у 3,5 разу, чоловіків – у 6,5 разу, в міській місцевості – у 5,9 разу, в сільській – у 3,7 разу).

Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15–70 років у всіх регіонах України скоротився з 8,9% до 8,5% робочої сили. Протягом січня – вересня 2019 р. кількість роботодавців, які спів-

рацювали з центрами зайнятості, збільшилася на 3% та становила 174 тисячі. На такий самий відсоток зросла кількість осіб, працевлаштованих за сприяння Державної служби зайнятості. Кількість вакансій у базі даних Державної служби зайнятості, порівняно із січнем – вереснем 2018 р., збільшилася на 6% – до 928 тис. одиниць. Тенденція щодо скорочення рівня безробіття відповідає загальноєвропейській.

Наведений аналіз рівня зайнятості та безробіття населення за регіонами України протягом 2016–2019 рр. зумовлює необхідність аналізування прогнозу на період 2020–2022 рр., зробленого Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, зокрема:

Зростання чисельності зайнятого населення супроводжуватиметься:

- ✦ підвищенням активності населення внаслідок зростання рівня оплати праці у відповідь на політику уряду та роботодавців щодо підвищення рівня заробітної плати; створенням нових робочих місць завдяки розвитку вітчизняного виробництва та поширення самозайнятості в умовах створення урядом відповідно до визначених пріоритетів сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу;
- ✦ уповільненням зростання трудової зовнішньої міграції.

Так, на фоні послаблення темпів зростання світової економіки, порівняно з раніше прогнозованими, та в умовах посилення конкуренції за трудові ресурси в Україні відбуватимуться процеси зниження масштабів трудової міграції з країни. Вагомим внутрішнім чинником на користь забезпечення таких тенденцій буде поетапне прискорення економічного розвитку та підвищення урядом рівня мінімальної заробітної плати та, відповідно, оплати праці вітчизняними роботодавцями, що також стимулюватиме зменшення неформальної зайнятості.

Але в цілому зростання кількості зайнятого населення в середньостроковій перспективі відбуватиметься дещо менш інтенсивно, ніж це прогнозувалося раніше (наразі понад 200 тис. осіб за 2020–2022 рр., у той час як за сценарієм 1 постанови Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 р. № 546 прогнозувалося понад 250 тис осіб за 2019–2021 р.), що пов'язано із переглядом динаміки зростання внутрішнього виробництва в бік незначного уповільнення порівняно із раніше прогнозованою.

Наразі прогнозується збільшення кількості зайнятого населення до 16,63 млн осіб у 2022 р. Загалом при поступовому зростанні кількості економічно активного населення та рівня його працевлаштування на роботу із прийнятною заробітною платою, підтримки підприємництва і самозайнятості населення рівень безробіття населення у віці 15–70 років (за методологією МОП) у відсотках до економічно ак-

тивного населення відповідного віку буде також поступово знижуватись у прогнозованому періоді – з 8,1% у 2020 р. до 7,9% у 2022 р. [9, с. 63–64].

При цьому суперечність становить рівень показника безробіття у 2019 р. по Україні на рівні: 1 квартал – 9,6% (1645,1 тис. осіб); 2 квартал – 8,8% (1527,5 тис. осіб); 3 квартал – 8,4% (1461,1 тис. осіб) до 2022 р. на рівні 7,9%, що слід вважати як відсутність розробленої ефективної соціальної політики щодо зниження рівня безробіття та підвищення рівня зайнятості населення.

Аналізуючи показники рівнів зайнятості та безробіття населення за регіонами України, що впливає відповідним чином на показники доходів та витрат населення, необхідно виокремити також важливий елемент соціально-економічної розвитку регіону як освіченість населення, стан здоров'я та загалом рівень людського розвитку в умовах нестабільного середовища.

По Україні загалом поліпшилася ситуація із доступом населення до дошкільних навчальних закладів. У 2016 р. регіонами із найкращим рівнем охоплення дітей дитячими садками були Сумська, Черкаська, Київська та Полтавська області, а регіонами із найгіршим рівнем – Івано-Франківська, Львівська і Волинська області. У 2009 р. частка дітей, що відвідували дошкільні навчальні заклади, була найбільшою у Черкаській, Сумській і Донецькій областях, а найнижчою – в Івано-Франківській, Рівненській і Львівській областях. Характерною особливістю в межах країни є скорочення популярності професійно-технічної освіти. Так, кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 000 населення скоротилася для України з 92 до 67 осіб. Найбільше скорочення відбулося в Київській (з 130 до 101 особи), Хмельницькій (зі 113 до 85 осіб), Тернопільській (зі 118 до 90 осіб) та Миколаївській (зі 117 до 89 осіб) областях. Майже не відбулося змін у Рівненській (зі 111 до 104 осіб), Одеській (із 74 до 66 осіб) та Черкаській (із 75 до 66 осіб) областях.

Однак вказані тенденції не супроводжуються зростанням попиту на вищу освіту у вітчизняних вузах. Кількість студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації в розрахунку на 10 000 населення скоротилася для України з 566 осіб у 2009 р. до 373 осіб у 2016 р. Максимальне співвідношення студентів вищих навчальних закладів до населення впродовж аналізованого періоду було в Київській (2350 осіб у 2009 р. і 1455 осіб у 2016 р.), Харківській (966 і 659 осіб), Львівській (638 і 493 особи), Одеській (598 і 475 осіб) та Запорізькій (592 особи у 2009 р. і 401 особа у 2016 р.) областях. Найнижчі значення цього показника були в Кіровоградській (293 особи у 2009 р. і 161 особа у 2016 р.) та Закарпатській (229 у 2009 р. і 180 осіб у 2016 р.) областях.

Інфраструктура загальної середньої освіти суттєво відрізняється між регіонами України. У 2009 р. показник загальноосвітніх навчальних закладів на 10 000 осіб загалом по Україні становив 4,46 одиниці та був максимальним у Тернопільській (8,19), Волинській (7,63), Хмельницькій (7,16) і Житомирській (6,65) областях, а мінімальним – у Донецькій (2,61), Київській (2,93) областях і Автономній республіці Крим (2,94). У 2016 р. ранжування регіонів залежно від забезпеченості школами маже не зазнало суттєвих змін, цей показник є нижчим у більш урбанізованих областях, де спостерігається дефіцит шкіл у містах. Найбільш яскравим прикладом є Київська область, де у 2016 р. рівень забезпеченості загальноосвітніми закладами становив 2,6. При цьому для м. Київ – 1,69, а для області без урахування міста – 4,16.

Інфраструктура професійної та вищої освіти впродовж аналізованого періоду не зазнала суттєвих змін. Виняток становлять Донецька та Луганська області, де вона скоротилася більше, ніж удвічі. Це вплинуло на загальнодержавні показники, адже промислові регіони, в силу ємного ринку праці, належали до лідерів за кількістю освітніх установ. Однак відносні показники дещо відрізняються. Так, у цілому по Україні на 1000 суб'єктів господарювання припадало у 2009 р. 0,73 професійно-технічних закладів, а у 2016 р. – 0,68 закладів. Найвищим цей рівень у 2009 р. був саме в Луганській області (1,79 закладу), Донецькій області (1,26 закладу), а також у Сумській (1,42), Хмельницькій (1,29), Рівненській (1,27) областях.

Інфраструктура вищої освіти (I–IV рівнів акредитації) найбільшою є в регіонах із традиційно великими освітніми центрами: Києвом, Донецьком (до початку конфлікту), Харковом, Дніпром і Львовом. Однак за показником рівня забезпеченості господарства закладами вищої освіти ранжування регіонів дещо інше. У зв'язку із хвилею закриття вищих навчальних закладів після 2012 р. відбулися зміни в рівні забезпеченості економіки ними. Так, у 2016 р. найвищий рівень спостерігався у Чернівецькій (1,04), Харківській (1,00) та Тернопільській (1,00) областях, а найнижчий – у Донецькій (0,29), Луганській (0,39) та Миколаївській (0,38) областях.

Необхідно відмітити, що освітня компонентна за регіонами України, починаючи з 2020 р., буде видозмінюватися, що зумовлено прийняттям Закону № 2299, яким вносяться зміни до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти. Необхідність внесення змін і доповнень до Закону України «Про вищу освіту» зумовлена насамперед зобов'язаннями, передбаченими статтею 431 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, які полягають у реформуванні та модернізації системи вищої освіти, сприянні зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу, підвищенні якості вищої осві-

ти, розширенні можливостей закладів вищої освіти, активізації мобільності студентів та викладачів, співробітництві з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти тощо. Окрім того, у 2015 р. в Європейському просторі вищої освіти було запроваджено нову редакцію Стандартів та рекомендацій із забезпечення якості, що також потребує відображення в законодавчій базі вищої освіти.

Метою закону є врегулювання таких сфер, як ліцензування освітньої діяльності, вступ на навчання для здобуття вищої освіти, реалізація міждисциплінарних освітніх програм, а також окремих питань, що стосуються забезпечення якості вищої освіти, студентоцентрованого навчання, форм здобуття освіти, вимог до керівника закладу, Національної рамки кваліфікацій тощо. Отже, з 1 січня 2020 р. пропонується відмінити фінансування тих шкіл, де менше 40 учнів (крім початкових) та фінансування 10–12 класів, де менше 20 учнів. В іншому випадку утримання малокомплектних шкіл та класів лягає на місцевий бюджет: районний або ОТГ.

Упродовж аналізованого періоду суттєво впав рівень забезпеченості населення лікарняними ліжками. Загалом по Україні таке скорочення становило 21,14%, що пояснюється тимчасовою окупацією деяких територій Донбасу та АР Крим. Найбільше скорочення торкнулося Херсонської, Вінницької, Чернівецької та Рівненської областей. Несуттєві зміни відбулися в Харківській, Тернопільській і Запорізькій областях. По Україні регіонами із найвищим рівнем забезпеченості населення лікарняними ліжками є Чернігівська, Дніпропетровська, Львівська, Харківська та Запорізька області, а із найменшим рівнем – Закарпатська, Вінницька, Житомирська та Волинська області.

Характерною особливістю кадрового забезпечення системи охорони здоров'я регіонів України є скорочення рівня забезпеченості населення медиками, особливо це стосується середнього медичного персоналу. Протягом 2009–2016 рр. показник середнього медичного персоналу в розрахунку на 10 000 осіб суттєво скоротився в Херсонській (на 10,01%), Одеській (на 10,0%), Рівненській (на 9,8%) областях. Незначне зменшення відбулося в Івано-Франківській (1,4%), Хмельницькій (3,5%) та Чернівецькій (4,3%) областях.

Найвищий рівень забезпеченості лікарями всіх спеціальностей у 2009 р. був у Чернівецькій (63,7 осіб), Івано-Франківській (60,6 осіб), Львівській (58,4 осіб) областях, а у 2016 р. – у Івано-Франківській (60,9 особи), Чернівецькій (59,4 особи) і Харківській (58,3 особи) областях. Мінімальний показник забезпеченості лікарями у 2009 р. був у Херсонській (35,5 особи), Кіровоградській (36,1 особи), Миколаївській (36,7 особи) областях, у 2016 р. у тих самих регіонах: Миколаївській (34,2 особи), Кіровоградській (35,4 особи) і Херсонській (35,6 особи) областях.

Отже, проведений аналіз тенденцій соціальної нестабільності за регіонами України за:

- ✦ доходами і витратами населення за регіонами України та наявного доходу в розрахунку на одну особу;
- ✦ середньомісячною заробітною платою по регіонах;
- ✦ рівнем безробіття та зайнятості населення за регіонами України;
- ✦ інфраструктурою освіти населення за регіонами України: заклади дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти;
- ✦ інфраструктурою закладів охорони здоров'я свідчить про значні диспропорції між регіонами України та макроекономічну нестабільність, а також про наявність значних суперечностей щодо майбутньої прогнозованої ситуації за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Таким чином, за підсумками січня – червня 2019 р. рівень безробіття населення у віці 15–70 років (за методологією МОП) по Україні склав 8,5%, що на 0,4 в. п. нижче, ніж у січні – червні 2018 р. (8,9%). Позитивна тенденція щодо зменшення рівня безробіття (порівняно з відповідними показниками січня – червня 2018 р.) мала місце в усіх регіонах, серед яких найбільше у: Луганській (на 1,2 в. п.), Рівненській (на 0,9 в. п.), Житомирській і Черкаській (на 0,7 в. п.), Кіровоградській (на 0,6 в. п.) областях. Найнижчий рівень безробіття зафіксовано в Харківській (5,0%), Київській (5,9%), Одеській та м. Києві (6,1%), Львівській (6,8%) областях, а найвищий – у Луганській (14,2%), Донецькій (13,7%), Волинській (11,7%), Кіровоградській (11,2%), Полтавській (11,1%) областях.

Рівень зайнятості населення в цілому по Україні відповідно збільшився на 0,9 в. п і за підсумками січня – червня 2019 р. склав 57,9% (у січні – червні 2018 р. – 56,8%). Найвищий рівень зайнятості зафіксовано у м. Києві (63,0%), Харківській (62,2%), Дніпропетровській (59,5%), Київській (59,3%) та Миколаївській (58,9%) областях, а найнижчий – у Волинській (50,2%), Донецькій (50,9%), Тернопільській (53,4%), Закарпатській (55,3%) та Кіровоградській (55,6%) областях. Протягом січня – вересня 2019 р. заробітна плата зростала вищими темпами, ніж ціни. Так, за 9 місяців 2019 р. реальна заробітна плата в цілому по Україні зросла на 9,5% (у січні – червні 2018 р. – на 12,8%). Така динаміка була характерною для всіх регіонів, і у регіональному розрізі збільшення рівня реальної заробітної плати коливалося в межах від 6,3% в Одеській та Закарпатській областях до 12,9% у Дніпропетровській області. Крім Дніпропетровської області, значне зростання реальної заробітної плати зафіксовано в Миколаївській (на 12,4%), Вінницькій (на 12,1%), Запорізькій та Київській (на 11,7%) областях.

ВИСНОВКИ

Виокремлення основних недоліків Державної стратегії регіонального розвитку 2014–2020 рр. та аналіз пропозицій до проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 рр. дозволив сформулювати конструктивні дослідження тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів України за напрямками аналізування тенденцій соціальної та економічної нестабільності за регіонами України. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Теории экономического развития. URL: <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/15588/>
2. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання. Київ, 2000. 344 с.
3. Богорад О. Д., Тевелєв О. М., Падалка В. М., Підмогильний М. В. Регіональна економіка : словник-довідник. Київ : НДІСЕП, 2004. 346 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.» від 06.08.2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>
5. Іртішчева І. О., Стройко Т. В. Методологія моніторингу інфраструктури національної економіки в контексті глобалізації. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Економічні науки»*. 2013. Вип. 5.1. С. 10–15. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/5_12.pdf
6. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки; за ред. А. І. Сухорукова. Київ, 2003. 64 с.
7. Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації: аналітичне дослідження / ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. Київ, 2017. 108 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13246.pdf>
8. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-osnovi-proektu-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-do-2027-roku-znahoditsya-lyudina-yiyi-potrebi-ta-mozhливosti-dlya-rozvitku-dmitro-zhivickij>
9. Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2020–2022 роки / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=77059300-efc0-4c61-8a67-3974e0cd27a5&title=PrognozEkonomichnogolSotsialnogoRozvitkuUkraini>
10. Дмитришин Л. І. Концептуальний підхід до моделювання просторово-структурної диференціації грошових доходів населення. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 6. С. 114–121.
11. Благун І. С., Дмитришин Л. І. Аналіз і обґрунтування показників вимірювання нерівності в розподілі доходів. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 192–201.

REFERENCES

- Blahun, I. S., and Dmytryshyn, L. I. "Analiz i obgruntuvannya pokaznykiv vymiryuvannya nerivnosti v rozpodili dokhodiv" [Analyzing and Measuring the Inequality in Income Distribution]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 4 (2013): 192-201.
- Bohorad, O. D. et al. *Rehionalna ekonomika : slovnyk-dovidnyk* [Regional Economy: Dictionary-reference Book]. Kyiv: NDISEP, 2004.
- Dmytryshyn, L. I. "Kontseptualnyi pidkhd do modeliuвання просторово-структурної диференціації грошових доходів населення" [Conceptual Approach to Modelling of Spatial-Structural Differentiation of Population's Money Incomes]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 6 (2013): 114-121.
- Heiets, V. M. *Nestabilnist ta ekonomichne zrostannia* [Instability and Economic Growth]. Kyiv, 2000.
- "Infrastruktura rehioniv Ukrainy. Priorytety modernizatsii : analitichne doslidzhennia" [Infrastructure of the Regions of Ukraine. Priorities of Modernization: Analytical Research]. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13246.pdf>
- Irtysheva, I. O., and Stroiko, T. V. "Metodolohiia monitorynhu infrastruktury natsionalnoi ekonomiky v konteksti hlobalizatsii" [Methodology for Monitoring the Infrastructure of the National Economy in the Context of Globalization]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriia «Ekonomichni nauky»*. 2013. http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/5_12.pdf
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>
- Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Methodical Recommendations for Assessing the Level of Economic Security of Ukraine]. Kyiv, 2003.
- "Osnovni prohnozni makropokaznyky ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2020-2022 roky" [The Main Forecast Macro Indicators of Economic and Social Development of Ukraine for 2020-2022]. *Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy*. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=77059300-efc0-4c61-8a67-3974e0cd27a5&title=PrognozEkonomichnogolSotsialnogoRozvitkuUkraini>
- "Teorii ekonomicheskogo razvitiya" [Theories of Economic Development]. <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/15588/>
- Uriadovyi portal. Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy. <https://www.kmu.gov.ua/news/v-osnovi-proektu-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-do-2027-roku-znahoditsya-lyudina-yiyi-potrebi-ta-mozhливosti-dlya-rozvitku-dmitro-zhivickij>